

Predgovor

Humanist, družboslovec, slovenist jezikoslovec, literarni zgodovinar in kritik, publicist, urednik, slovenski politik in diplomat, prejemnik številnih državnih odlikovanj in priznanj, univerzitetni profesor akademik Anton Vratuša se je rodil 21. februarja 1915 v Dolnjih Slavečih, umrl je 30. julija 2017 v Ljubljani. Po študiju slavistike na ljubljanski Filozofski fakulteti je leta 1941 doktoriral v Ljubljani z disertacijo *Levec in Ljubljanski zvon*, leta 1950 pa je doktoriral še iz družbenih ved na Visoki politični šoli v Beogradu. Od leta 1941 je sodeloval v NOB, po letu 1945 pa je opravljal številne državniške dolžnosti (npr. državni podsekretar in šef kabineta podpredsednika Zveznega izvršnega sveta Edvarda Kardelja, 1953–1965; direktor Inštituta za družbene vede v Beogradu, 1965–1967; ambasador, stalni predstavnik SFRJ pri Organizaciji združenih narodov v New Yorku, 1967–1969; namestnik zveznega sekretarja za zunanje zadeve, 1969–1971; podpredsednik Zveznega izvršnega sveta, 1971–1978; predsednik Izvršnega sveta Skupščine SRS, 1978–1980; predsednik Zveznega zbora Skupščine SFRJ, 1982). Bil je podpredsednik predsedstva Zveze združenj za družbene vede Jugoslavije in član sveta Mednarodnega združenja za politične vede (IPSA), 1996–1990; član upravnega odbora Inštituta OZN za raziskovanje in izobraževanje (UNITAR), 1969–1990; član uprave Mednarodnega inštituta za oceane na Malti (IOI), 1972–2002. Za izrednega člana SAZU (I. razred za zgodovinske in družbene vede) je bil izvoljen 23. marca 1978, redni član SAZU je postal 23. maja 1985 – na Akademiji je bil predsednik Odbora SAZU za preučevanje narodnih manjšin (1988–2002) in član Odbora SAZU za trajnostni razvoj. Vratuša je bil redni profesor na Visoki politični šoli (1956–1967) in na Univerzi v Beogradu od 1969, na Univerzi v Ljubljani od 1974 in na Mednarodnem centru za promocijo podjetij v Ljubljani od 2004. Leta 1974 je v Ljubljani ustanovil Mednarodni center za upravljanje javnih podjetij v deželah v razvoju (ICPE). Bil je ustanovitelj Vrta spominov in tovarištva, pobudnik za ustanovitev Ustanove dr. Vaneka Šiftarja, dolgoletni predsednik Programskega sveta UŠF in od leta 2006 častni član Zbora ustanoviteljev te ustanove. Bil je častni doktor Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru (<https://www.sazu.si/clani/anton-vratusa>).

Akademik Anton Vratuša je bil neomajno zvest življenjskim in delovnim vrednotam ter idealom, ki so mu jih določale slovenske in prekmurske korenine – šlo je za prepoznavno vodilo njegovega celotnega družbenega delovanja v pred-, med- in povojnem jugoslovanskem, slovenskem ter mednarodnem okolju. Veliko vrednost in poseben pomen imajo njegov prispevek k narodnoosvobodilnemu boju in prizadevanju za ohranitev slovenskega naroda,

graditev temeljev slovenske državnosti, vzpostavljanje slovenske suverenosti, razvoj znanosti ter krepitev kulturne identitete in mednarodnega ugleda Republike Slovenije.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti (I. razred za zgodovinske in družbene vede in II. razred za filološke in literarne vede) je v sodelovanju z Ustanovo dr. Šiftarjeva fundacija pripravila znanstveni simpozij 110. obletnica rojstva Antona Vratuše. Načrtoval sem dvodnevno konferenco, na kateri bo predstavljen pomen Vratuševega dela po tematskih sklopih, ki sem jih pripravil pred simpozijem: (1) Vloga znanosti in njena mednarodna razsežnost: razvoj znanosti (Vratuševe študije in publicistika); (2) Slovensko jezikoslovje: zgodovina (prekmurskega) jezika, dialektologija, jezikovna politika in načrtovanje, protestantizem v Prekmurju (npr. *Jezikoslovna in literarna misel Antona Vratuše*. Ur. Mirko Munda. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Murska Sobota: PAZU. 2015); (3) Literarna zgodovina in kritika: razvoj prekmurske književnosti, članki in razprave v revijah (npr. *Korš in prešernoslovje, Levec in Ljubljanski Zvon, Levstikova pisma, Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do 1900 s posebnim ozirom na Prešerna* itd.); (4) Vratuševo literarno ustvarjanje: objave v *Novinah, Novinah Slovenske krajine, Kalendaru Srca Jezušovoga, Mladem Prekmurcu* in *Mariborskem večerniku Jutra*; (5) Zgodovina mednarodnih odnosov: protislovja sodobnega sveta, razvitost in emancipacija narodov in držav, gibanje neuvrščenih; (6) Domača politika: npr. zakon o združenem delu, samoupravni sistem in družbeni dogovori, svobodna menjava dela, družbena samozaščita, stalni konferenci mest, politika opiranja na lastne moči, slovenski in jugoslovanski ekonomski red, jugoslovanska in slovenska notranja ter zunanja politika (samoupravljanje, lokalne skupnosti, participativna in politična demokracija, nacionalno vprašanje, gospodarske reforme itd.); (7) Mednarodna politika: mednarodni ekonomski red, delo in položaj neuvrščenih držav v OZN, konferenca UNCTAD, konference Gibanja neuvrščenih, jugoslovansko-italijansko sodelovanje, jugoslovansko-grško sodelovanje, samouprava v afriških državah itd. (8) Prizadevanja za obstoj in emancipacijo slovenskega naroda, graditev temeljev slovenske državnosti, vzpostavljanje slovenske suverenosti, krepitev kulturne identitete in mednarodnega ugleda Republike Slovenije; (9) Kulturna in naravna dediščina; (10) Preučevanje narodnih manjšin: nacionalni odnos, položaj in zaščita manjšin; (11) Romska vprašanja; (12) Vprašanja trajnostnega razvoja: teorije in prakse obalnega morja, Krajinski park Goričko; (14) Vratuševo delo na SAZU; (15) Vratuša in Vrt spominov in tovarištva: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija; (16) Vratuša in PAZU; (17) Vratuša in Slavistično društvo Slovenije; (17) Vratuša urednik in organizator: *Živeti z mejo, Narodne manjšine, Dnevi spominov in tovarištva na Petanjcih, Goričko – na zelenem otoku presahlega morja, Integrated coastal area management for sustainable development: country*

focus on the Republic of Slovenia, Vloga znanosti pri oblikovanju strategije razvoja SR Slovenije, Zbrana dela Edvarda Kardelja itd. (18) Vratuša in zgodovina NOB; (19) Vratuša in Mednarodni center za upravljanje podjetij v družbeni lastnini v deželah v razvoju s sedežem v Ljubljani (ICPE); (20) Vratuša in Mednarodni inštitut za oceane na Malti.

Na dvodnevnem simpoziju – začel se je 19. februarja 2025 (Dvorana SAZU, Ljubljana), nadaljeval se je 20. februarja 2025 (Dvorana PiŠK, Murska Sobota) in se zvečer zaključil s Spominskim dnevom Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija in prireditvijo v poklon Antonu Vratuši (Dvorana Duše Škof v soboškem gradu) – je sodelovalo trideset referentov, ki so pokrili skoraj vsa razpisana tematska področja, za objavo v *Vratuševi monografiji* pa sem dobil dvajset razprav in intervju.

Zahvaljujem se vsem, ki so na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani, Pokrajinski in študijski knjižnici v Murski Soboti in Gradu Murska Sobota omogočili izvedbo simpozija. Hvala predsedniku SAZU akademiku Petru Štihu za predsedovanje Častnemu odboru simpozija, predsedniku Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija Marjanu Šiftarju za pobudo in pomoč pri organizaciji simpozija in soboškemu županu Damjanu Anželu za organizacijo zaključne prireditve. Na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti sta se simpozija udeležila prvi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan in nekdanji predsednik Republike Slovenije Danilo Türk. Prisrčna hvala obema predsednikoma, da sta izkazala čast in spoštovanje akademiku Antonu Vratuši in najvišji slovenski znanstveni in umetnostni ustanovi, ki je sprejela Vratušo med svoje člane leta 1978 – misli obeh predsednikov nagovarjata Slovence in uvajata znanstvene razprave, ki so objavljene v *Vratuševi monografiji*.

Marko Jesenšek,
*vodja Organizacijskega odbora simpozija
in urednik monografije*